

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

DET ANSVARFULLA FÖRETAGET

*En språkvetenskaplig studie av årsredovisningsgenrens
expansion och utveckling under åren 1981-2001*

Cecilia Stensjö
C-uppsats, 10 poäng
Svenska språket, fördjupningskurs 1, 41- 60 poäng
Vårterminen 2007
Handledare: Benjamin Lyngfelt och Claes Ohlsson
Examinator: Maja Lindfors Viklund

Sammandrag

Den här studien syftar till att åskådliggöra hur årsredovisningsgenren har expanderat och utvecklats under åren 1981-2001.

Uppsatsen innehåller dels en kvantitativ undersökning av vilka textavsnitt som tillkommit i årsredovisningarna under undersökningsperioden, dels en djupare analys av dispositionen och textmönstret i de texter som behandlar olika aspekter av begreppet ”Det ansvarsfulla företaget”. Undersökningsmaterialet består av årsredovisningar från de svenska storföretagen Hennes och Mauritz, Trelleborg och Volvo.

Undersökningen visar att både de obligatoriska avsnitten, som årsredovisningen enligt lag måste innehålla, och de kompletterande ökar i omfattning under den aktuella tidsperioden, men att de kompletterande avsnitten dominerar storleksmässigt. Utmärkande för de analyserade årsredovisningstexterna är att samtliga har en övergripande, tematisk disposition och att styckenas innehåll är specifikt och additivt disponerat.

Urvalet för textanalysen och den kvantitativa undersökningen synliggör hur begreppet ”Det ansvarsfulla företaget” får sitt genomslag i mitten av 1990-talet och att det med tiden kommer att omfatta allt fler ämnesområden. Beskrivningarna av hur företagen engagerar sig i humanitära och miljörelaterade frågor är ett återkommande drag i årsredovisningarnas textmönster och de visar att företagen försöker möta omvärldens krav på att de skall ta ett större samhälligt ansvar. Det är tydligt att årsredovisningarna har fått en bredare publik genom åren och att deras texter inte längre bara är avsedda för företagets aktieägare.

Begreppet ”Det ansvarsfulla företaget” omfattar med tiden även företagets personalpolitik. Årsredovisningarna presenterar inte längre enbart ett ekonomiskt perspektiv på de frågor som rör personalen, utan uttrycker en ambition att se till varje anställds individuella behov och utveckling.

I slutet av undersökningsperioden är ”Det ansvarsfulla företaget” ett etablerat begrepp inom årsredovisningsgenren och i vissa avseenden har nu fokus flyttats från företagets affärsverksamhet till deras sociala engagemang.

Nyckelord: Årsredovisning, Genre och ”Det ansvarsfulla företaget”.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställningar	2
1.2. Material	2
1.3. Metod	3
1.4. Avgränsningar	4
2. Årsredovisningsgenrens expansion och utveckling	7
2.1. 1981	7
2.2. 1991	8
2.3. 1995/96	9
2.4. 2001	10
2.5. Sammanfattning	11
3. Det personalmedvetna företaget Volvo	13
3.1. 1991	13
3.2. 1995	15
3.3. 2001	17
3.4. Sammanfattning	19
4. Det miljömedvetna företaget Trelleborg	20
4.1. 1996	20
4.2. 2001	21
4.3. Sammanfattning	23
5. Det samhällsmedvetna företaget Hennes och Mauritz	24
5.1. 1996	24
5.2. 2001	25
5.3. Sammanfattning	29

6. Diskussion och slutsatser	31
6.1. Årsredovisningsgenrens expansion och utveckling	31
6.2. Det personalmedvetna företaget Volvo	33
6.3. Det samhällsmedvetna företaget Hennes och Mauritz	34
6.4. Det miljömedvetna företaget Trelleborg	35
6.5. ”Det ansvarsfulla företaget”	36
7. Sammanfattning	38
8. Litteraturförteckning	40
Bilaga 1	42

Tabell- och diagramförteckning

Tabell 1: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s, Trelleborgs och Volvos årsredovisningar.	11
(Bilaga 1:)	
Tabell 2: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s årsredovisningar.	42
Tabell 3: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i H & M:s årsredovisningar.	42
Tabell 4: Fördelningen av antalet sidor i Trelleborgs årsredovisningar.	43
Tabell 5: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i Trelleborgs årsredovisningar.	43
Tabell 6: Fördelningen av antalet sidor i Volvos årsredovisningar.	44
Tabell 7: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i Volvos årsredovisningar.	44
Diagram 1: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s, Trelleborgs och Volvos årsredovisningar.	12
(Bilaga 1:)	
Diagram 2: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s årsredovisningar.	42
Diagram 3: Fördelningen av antalet sidor i Trelleborgs årsredovisningar.	43
Diagram 4: Fördelningen av antalet sidor i Volvos årsredovisningar.	44

1. Inledning

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i ett projekt som drivs av Claes Ohlsson och Stefan Tengblad, båda verksamma vid Handelshögskolans tvärvetenskapliga forskningsinstitut på Göteborgs universitet. Projektet syftar till att lyfta fram årsredovisningars funktion och innehåll ur flera olika perspektiv.

Det finns för närvarande inga svenska, språkvetenskapliga undersökningar som enbart behandlar årsredovisningsgenrens expansion och utveckling. Den här uppsatsen avser därför att uppnå ett första resultat inom det utforskade ämnesområdet genom att åskådliggöra hur genren har förändrats de senaste årtiondena.

Jag kommer inledningsvis att presentera en kvantitativ undersökning som ger en översiktlig bild av hur årsredovisningarna med tiden blivit mer omfattande och hur företagen i allt större utsträckning redogör för det sociala ansvar de tar utanför sin traditionella, affärsmässiga verksamhet. Denna följs sedan av en analys av årsredovisningarnas disposition och textmönster. Ett genrestudium av det här slaget visar inte enbart hur affärsspråket i Sverige har utvecklats under en längre, sammanhängande period, utan också vilken kommunikativ funktion årsredovisningarnas form och innehåll har.

1.1. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med den här empiriska studien, är att undersöka och beskriva hur genren årsredovisningar har förändrats och expanderat under åren 1981–2001. Detta kommer att belysas genom en kvantitativ undersökning av vilka textavsnitt som tillkommit under perioden och en djupare analys av texternas disposition och textmönster.

Uppsatsens resultatdel kommer att behandla följande frågeställningar:

- Hur ser årsredovisningsgenrens expansion ut under åren 1981–2001?
- Hur är årsredovisningstexterna disponerade?
- Vilket textmönster återfinns i årsredovisningarnas textavsnitt?

1.2. Material

Uppsatsens material består av årsredovisningar från de svenska företagen Hennes och Mauritz, Trelleborg och Volvo. Mitt val föll, efter en genomgång av ett flertal svenska, börsnoterade storföretags årsredovisningar, på dessa eftersom de tillsammans tydligt visar hur årsredovisningsgenren har förändrats de senaste årtiondena.

Det har varit svårt att finna litteratur till min undersökning av årsredovisningarnas typologi, men i Claes Ohlssons och Stefan Tengblads konferensuppsats *Corporate Social Responsibility: The Problem of Securing External Legitimacy in a Globalized World* (2004) presenteras en lexikal undersökning av de s.k. VD-breven i 15 svenska storföretags årsredovisningar som har varit mycket behjälplig vid mina observationer av årsredovisningsgenrens utveckling. Författarna har studerat årsredovisningar från tre tidsperioder; år 1981, 1991 och 2001. Dessa år är i första hand utvalda för att de senaste decennierna skall vara representerade i undersökningen i tioårsintervaller, men också för att förhållandena vid dessa tidpunkter var ungefär desamma med en marknad som påverkades av svaga konjunkturen. Den korpuslingvistiska undersökningen visar att VD-breven med tiden övergår till att diskutera företagets etiska värderingar och sociala ansvar istället för att, som tidigare, kommentera olika inrikespolitiska frågor. Författarna noterar att

årsredovisningarnas förändrade innehåll tyder på att genren har fått en bredare publik genom åren.

Ohlsson och Tengblad medverkar också i boken *Värdet av förtroende* (2006) med kapitlet "När VD har ordet – om förtroendeskapande kommunikation och att vara en etisk företagsledare". Kapitlet bygger på den lexikala undersökning som presenteras i ovanstående uppsats, men det innehåller också en diskussion om VD:ns förändrade roll och förtroendeskapande retorik och det har utgjort ett bra komplement till min huvudsakliga referens. Avsaknaden av litteratur tyder på att årsredovisningsgenrens utveckling är ett förhållandevis outforskat ämnesområde. Min uppsats är med andra ord huvudsakligen empiriskt driven och det finns inget forskningsläge att redogöra för.

Eftersom den här studien till viss del grundar sig på Ohlssons och Tengblads tidigare forskning har jag valt att granska årsredovisningar från de årtal som de har använt sig av - år 1981, 1991 och 2001. Jag har, i samråd med mina handledare, gjort ytterligare ett nedslag i mitten av 1990-talet eftersom årsredovisningarna genomgår en kraftig förändring under det årtiondet. Jag valde därför att dela upp detta i femårsintervaller och även granska årsredovisningar från år 1996. Min undersökning består således av fyra nedslag mellan åren 1981 och 2001.

1.3. Metod

Årsredovisningar utgör en genre som är mycket formbar och ständigt utvecklas. Jag har av den anledningen valt att använda mig av Hellspongs och Ledins (1997:24f.) definition av genrebegreppet när jag genomför min analys. Denna framhåller att en genre uppstår i en viss verksamhet och därför är beroende av en social situation. Genom att utgå från det tankesättet blir det också möjligt att reflektera över samspelet mellan avsändare och mottagare i den aktuella texten och belysa hur kommunikationen med tiden förändras och utvecklas. Ledin vidareutvecklar genrebegreppet och menar att det innebär en möjlighet att länka samman textuella och sociala förhållanden. En genreanalys innebär inte att olika texter klassificeras utifrån givna kriterier, utan att språkbrukarnas sociala och kommunikativa verklighet återspeglas. (Ledin, 2001:4, 31.)

Efter att ha analyserat årsredovisningarnas genre fördjupar jag mig i texternas innehåll och jag har även i det fallet Hellspongs och

Ledins (1997:96ff, 114.) begreppsapparat som utgångspunkt i min undersökning. Jag fokuserar framför allt på årsredovisningarnas komposition och studerar då hur texterna är disponerade och vilka textmönster de innehåller. I analysen av textmönstret använder jag mig av begreppet ”drag” och åsyftar då en avgränsad del av texten med en tydlig funktion (Hellspong & Ledin, 1997:97). Textmönstret i avsnittens inledningar analyseras på djupet, medan de övriga styckena analyseras mer övergripande. Anledningen till att jag har gjort denna uppdelning är att inledningen sammanfattar det aktuella avsnittet på ett överskådligt sätt och en fördjupad analys av denna ger därför en bild av den funktion den övriga texten fyller, både med avseende på innehåll och form.

I samband med min diskussion om årsredovisningarnas disposition berör jag även deras multimodalitet och kommenterar hur olika grafiska element påverkar texternas logiska uppbyggnad. För att kunna beskriva styrkeförhållandet mellan texterna och deras visuella innehåll, använder jag mig fortlöpande av begreppen ”relä” och ”förankring”. Det förstnämnda innebär att paratexten (de grafiska elementen) utvidgar textens betydelse och tillför något nytt i sammanhanget, medan det sistnämnda betyder att textens visuella inslag endast illustrerar och kompletterar denna utan att tillföra någon ny information (Rahm I: Holmberg & Svensson 2004:319).

1.4. Avgränsningar

Årsredovisningarna består dels av avsnitt som enligt årsredovisningslagen är obligatoriska, dels av kompletterande avsnitt som företagen själva har valt att presentera. Vid bearbetningen av undersökningsmaterialet har jag framför allt inriktat mig på de avsnitt i årsredovisningarna som enbart fyller en kompletterande funktion. Detta tillvägagångssätt har resulterat i en studie som är både kvalitativ och kvantitativ. Den kvantitativa undersökningen åskådliggör årsredovisningarnas expansion som en genre och påvisar även styrkeförhållandet mellan de obligatoriska och de kompletterande textavsnitten.

För att förenkla kategoriseringen av de ingående texterna har jag räknat revisionsberättelsen till de obligatoriska avsnitten eftersom denna ingår i samtliga av de undersökta årsredovisningarna och utan undantag placeras längst bak i den ekonomiska redovisningen. I de fall ett företag presenterar två olika versioner av den obligatoriska

förvaltningsberättelsen och den ena återfinns i den ekonomiska redovisningen och den andra bland övriga avsnitt med löpande text, tillfaller den förstnämnda de obligatoriska avsnitten medan den sistnämnda tillfaller de kompletterande. Information om bolagsstämmor har jag utelämnat helt i undersökningen eftersom den utgör ett eget, mindre textavsnitt och i stort sett är helt oförändrad från år till år.

De tabeller som återfinns i bilagan som visar sidfördelningen i de kompletterande avsnitten redovisar ett urval av dessa och i kategorin ”övrig information” ingår enbart de avsnitt som presenterar en längre, löpande text. Detsamma gäller de kategorier som redogör för det antal sidor som beskriver företagets aktier. De tidiga, kompletterande avsnitt som presenterar ekonomiska beräkningar i tabellform är således inte medräknade här.

Jag har i min analys av årsredovisningstexternas disposition och textmönster valt att inrikta mig på de avsnitt som behandlar olika aspekter av begreppet ”Corporate Social Responsibility”, även förkortat CSR. Avgränsningen beror dels på att en djupgående analys av det material som ingår i den kvantitativa undersökningen skulle bli alltför tidskrävande, dels på att de utvalda avsnittens ämne är frekvent återkommande i årsredovisningarna mot slutet av den aktuella perioden. Jag kommer fortlöpande att referera till ”Det ansvarsfulla företaget”, vilket är en svensk översättning av CSR. Begreppet omfattar företagets sociala ansvar i samhället och det arbete de utför för att förbättra en hållbar utveckling med avseende på t ex miljö och humanitära frågor (Leijon I: Johansson, Jönsson & Solli 2006:271ff).

Trelleborgs årsredovisningar innehåller intressanta avsnitt om företagets miljöpolitik och ett flertal paralleller kan även dras mellan ”Det ansvarsfulla företaget” och de texter som Hennes och Mauritz presenterar i sin årsredovisning från år 2001. Jag har också analyserat ett par stycken i Hennes och Mauritz VD-brev från 1996, eftersom det berör företagets etik, miljö och personal. Dessa stycken har jag dock utelämnat i analysen av årsredovisningarnas disposition, eftersom de enbart utgör en liten del av en text.

Volvos årsredovisning från år 1996 fanns inte tillgänglig när jag genomförde min studie och jag har därför använt mig av företagets årsredovisning från år 1995. De avsnitt som analyseras i Volvos årsredovisningar tar upp företagets personal, men de är ändå välmotiverade i sammanhanget eftersom de genomgår en intressant förändring under undersökningsperioden och delvis införlivas i begreppet ”Det ansvarsfulla företaget”.

Företagen Hennes och Mauritz, Trelleborg och Volvo lämpar sig på ett mycket fördelaktigt sätt som studieobjekt i den här undersökningen eftersom de tillsammans illustrerar de olika inriktningar som ryms inom begreppet ”Det ansvarsfulla företaget”. De kompletterar varandra och ger en förhållandevis representativ bild av årsredovisningsgenrens expansion och utveckling.

2. Årsredovisningsgenrens expansion och utveckling

En årsredovisning skall enligt lag omfattas av en balansräkning, resultaträkning och förvaltningsberättelse, samt noter eller kommentarer till företagets bokslut, vilket innebär att övriga textavsnitt som förekommer i årsredovisningarna enbart utgör komplement till de som är obligatoriska (SFS 1995:1554).

Vid en genomgång av undersökningsmaterialet visar det sig snart att årsredovisningarna till största delen består av olika kompletterande textavsnitt och att dessa utgör mer eller mindre bestående inslag i genren. Hennes och Mauritz årsredovisningar genomgår en särskilt omvälvande förändring under den aktuella tidsperioden. År 1981 består företagets årsredovisning enbart av de delar som den enligt lag måste innehålla, men 20 år senare dominerar de kompletterande avsnitten helt och tar upp nära 80 procent av årsredovisningens totala sidantal (se Tabell 2, Bilaga 1).

2.1. 1981

I jämförelse med Hennes och Mauritz presenterar Trelleborg och Volvo relativt moderna årsredovisningar år 1981. Båda innehåller s.k. VD-brev med koncernchefernas kommentarer om det gångna året och avsnitt som redogör för företagens olika verksamhetsområden (se Tabell 5 och 7, Bilaga 1).

De tre företagen har valt att presentera den obligatoriska förvaltningsberättelsen på helt olika sätt. Hennes och Mauritz årsredovisning som enbart består av obligatoriska och ekonomiska avsnitt återger en förvaltningsberättelse som är konventionell och innehåller en kort redogörelse av företagets verksamhet i punktform.

Motsvarigheten i Trelleborgs årsredovisning är en mycket utförlig och informativ text som skulle kunna räknas som ett kompletterande avsnitt. Volvos förvaltningsberättelse införlivas i företagets koncernöversikt, men denna består trots detta av en uppräknig av ekonomiska resultat. Årsredovisningen innehåller dock en beskrivning av företagets olika verksamhetsområden och de kompletterande avsnitten tar upp ett nästan lika stort utrymme som de obligatoriska (se Tabell 6, Bilaga 1). De sistnämnda dominerar fortfarande i Trelleborgs årsredovisning och företagets verksamhetsområden kommenteras kortfattat på ett fåtal sidor (se Tabell 4 och 5, Bilaga 1).

Både Trelleborgs och Volvos årsredovisningar innehåller kompletterande textavsnitt som är karaktäriserande för de olika företagens verksamhetsområden. Det förstnämnda företaget beskriver hur polymera material tillhör framtidens industri och det sistnämnda sammanfattar sin framgång på den svenska och utländska marknaden efter att inledningsvis ha påtalat sin förankring i Göteborg (se Tabell 5 och 7, Bilaga 1).

År 1981 upptar således de obligatoriska avsnitten den största andelen av årsredovisningarnas sidantal (se Tabell 1), men deras varierande innehåll tyder på att genren ännu inte består av några etablerade subgenrer. Volvos årsredovisning från det här året innehåller flest kompletterande avsnitt, men även Trelleborgs består av ett relativt stort antal sådana. Hennes och Mauritz utgörs dock endast av obligatoriska avsnitt, vilket tyder på att företagen befinner sig på olika nivåer i utvecklingen av årsredovisningsgenren.

2.2. 1991

Hennes och Mauritz årsredovisning från 1991 innehåller både ett VD-brev och en koncernöversikt och antalet sidor som rymmer de kompletterande avsnitten överskrider det som redovisar de obligatoriska (se Tabell 2, Bilaga 1). Koncernöversikten redogör för företagets organisation och de strategier det använder för att lyckas på marknaden.

Samtliga företag placerar förvaltningsberättelsen i den ekonomiska redovisningen, men Volvo har även låtit denna obligatoriska del sammanfalla med sin koncernöversikt och presenterar den således på två olika ställen i årsredovisningen. Volvos koncernöversikt får således en helt annan prägel än Hennes och Mauritz. Trelleborg

presenterar ingen koncernöversikt men låter däremot företagets verksamhetsområden få ett stort utrymme i årsredovisningen på samma sätt som Volvo gör det här året och för övrigt gjorde redan år 1981. Trelleborg ger däremot en översikt över koncernens ekonomi och redovisar också hur metallmarknaden har sett ut under år 1991. Volvos årsredovisning är den mest omfattande av de tre och den innehåller år 1991 ett textavsnitt som tar upp företagets personalpolitik. (Se Tabell 5 och 7, Bilaga 1.) Utmärkande för Volvo är också att dess årsredovisning det här året innehåller två avsnitt som båda tillfaller subgenren VD-brev. Det ena är signerat av styrelsens ordförande och det andra av koncernchefen.

Årsredovisningarna från 1991 innehåller sammanfattningsvis kompletterande avsnitt som består av någon form av VD-brev och en koncernöversikt eller presentation av olika verksamhetsområden. Dessa avsnitt verkar med andra ord ha blivit etablerade i årsredovisningsgenren. I övrigt är det framför allt Volvos personalavsnitt som, genom sin säregna prägel, utmärker sig bland de kompletterande avsnitten det här året.

2.3. 1995/96

Både Volvo och Trelleborg inleder sina årsredovisningar från 1995 respektive 1996 med en sammanfattning av åren i punktform. Denna följs sedan upp av ett VD-brev och det är ett avsnitt som återfinns i samtliga av företagens årsredovisningar. Koncernöversikten i Hennes och Mauritz årsredovisning är mycket lik 1991 års motsvarighet av detta kompletterande avsnitt. Medan Volvo inte presenterar någon koncernöversikt år 1995, har Trelleborg istället lagt till en sådan i sin årsredovisning år 1996. (Se Tabell 3, 5 och 7, Bilaga 1.)

Samtliga företag placerar sina förvaltningsberättelser i den ekonomiska redovisningen, men Volvo använder även det obligatoriska avsnittets benämning på det avsnitt som presenterar företagets olika verksamhetsområden. Volvos årsredovisning innehåller också ett par nyttillkomna textavsnitt som informerar om företagets kapitalstruktur och aktie. Det sistnämnda har tidigare enbart berörts i de kompletterande avsnitt som återfunnits i de ekonomiska översikterna och det är således första gången ämnet behandlas i en löpande text. Volvo presenterar, liksom år 1991, ett separat avsnitt om frågor som rör företagets personal. (Se Tabell 7, Bilaga 1.)

Trelleborg har även i årsredovisningen från 1996 ett avsnitt som redovisar metallmarknadens utveckling, men företaget är det här året också det första i urvalet som presenterar ett separat avsnitt om den egna miljöpolitiken, ett ämne som de andra företagen enbart har nämnt i förbigående i sina VD-brev (se Tabell 5, Bilaga 1).

Signifikant för undersökningsmaterialets innehåll vid mitten av 1990-talet verkar således vara att VD-brevet är det avsnitt som är mest etablerat bland de kompletterande avsnitten och att koncernöversikten och det avsnitt som beskriver företagets verksamhetsområden också är återkommande inslag i årsredovisningsgenren, men att utformningen av dessa förändras och att de inte förekommer lika ofta som det nyss nämnda VD-brevet. Vid den här tidpunkten introduceras också andra kompletterande avsnitt i genren som dels breddar företagets ekonomiska analys, dels visar deras engagemang i olika frågor som inte berör affärsverksamheten.

2.4. 2001

År 2001 har flera kompletterande avsnitt tillkommit i de årsredovisningar som ingår i undersökningsmaterialet. Samtliga företag behandlar nu olika aspekter av "Det ansvarsfulla företaget" (CSR), bl a frågor som rör miljö och arbetskraft. I de tre årsredovisningarna från det här året återfinns nu också avsnitt som informerar om företagets personalpolitik. (Se Tabell 3, 5 och 7, Bilaga 1.)

Trelleborg och Volvo presenterar som tidigare varsitt längre avsnitt om företagets olika verksamhetsområden. Volvo redovisar återigen två förvaltningsberättelser, men den del som tillhör de kompletterande avsnitten är betydligt kortare än den som fyllde samma funktion 1995. Hennes och Mauritz och Trelleborgs förvaltningsberättelser återfinns i deras årsredovisningar bland de andra obligatoriska avsnitten och har inte genomgått någon större förändring. Koncernöversikten som tidigare varit ett frekvent återkommande textavsnitt saknas nu helt i urvalet av årsredovisningar. Den information som Hennes och Mauritz tidigare har redovisat i koncernöversikten är nu uppdelad i mindre avsnitt med egna rubriker som bl a behandlar företagets produkter och affärsmarknader.

Ett avsnitt som återfinns i både Trelleborgs och Volvos årsredovisningar har en ekonomisk inriktning och visar hur företagets respektive aktier har stigit eller sjunkit i värde och det är bara ett

exempel på de nytillkomna texter som beskriver företagens finansiella verksamhet (se Tabell 5 och 7, Bilaga 1). Årsredovisningarna från 2001 innehåller en mängd kompletterande avsnitt som inte har förekommit i genren tidigare. Trelleborg presenterar dock återigen ett informativt avsnitt om polymera material, vilket företaget även gjorde år 1981. (Se Tabell 3, 5 och 7, Bilaga 1.)

Förutom VD-brevet och det avsnitt som beskriver företagens olika verksamhetsområden verkar de avsnitt som behandlar personalpolitik och olika aspekter av "Det ansvarsfulla företaget" vara mest etablerade inom genren eftersom dessa återfinns i samtliga av de undersökta årsredovisningarna från 2001.

2.5. Sammanfattning

För att sammanfatta utvecklingen inom årsredovisningsgenren kan vi iaktta den förändring som styrkeförhållandet mellan obligatoriska och kompletterande avsnitt har genomgått under undersökningsperioden (se Tabell 1 och Diagram 1).

Tabell 1: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s, Trelleborgs och Volvos årsredovisningar.

	1981	1991	1995/96	2001
Obligatoriska avsnitt	60 s	67 s	66 s	80 s
Kompletterande avsnitt	41 s	95 s	114 s	172 s
Totalt antal sidor	101 s	162 s	180 s	252 s

År 1981 består årsredovisningarna till största delen av de avsnitt som de enligt lag måste innehålla och de kompletterande avsnitten utgör drygt 40 procent av deras totala antal sidor, men 20 år senare är förhållandet det omvända. År 2001 dominerar de kompletterande textavsnitten och de utgör ungefär 68 procent av det årets totala sidantal. Ett genomsnitt av de kompletterande texternas sidantal från samtliga år visar att dessa avsnitt utgör nära 61 procent av hela undersökningsmaterialets sidantal.

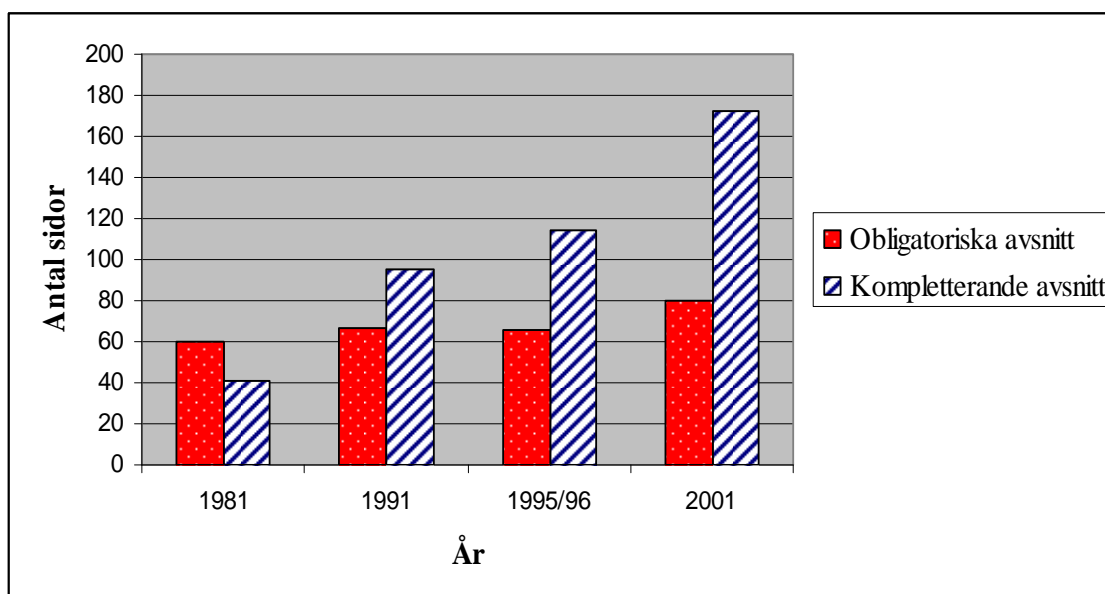

Diagram 1: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s, Trelleborgs och Volvos årsredovisningar.

3. Det personalmedvetna företaget Volvo

3.1. 1991

Volvo presenterar redan år 1991 ett separat avsnitt om företagets personalpolitik. Det ingår visserligen som ett kompletterande avsnitt i den ekonomiska redovisningen, men det innehåller en löpande text som har fått samma utformning som de icke obligatoriska avsnitt som placerats utanför den mer traditionella delen av årsredovisningen.

Avsnittet inleds med en anfang¹ i något som till formen liknar en ingress. Denna inledande paratext² lyfts fram genom ett förstorat typsnitt och den sammanfattar textens ingående stycken i några korta meningar som står uppräknade utan någon textbindning sinsemellan. Den korta inledningen som sedan följer redovisar antalet anställda och företagets omkostnader för deras löner. Dispositionen är genomgående tematisk där olika aspekter av textens övergripande tema blir belysta och på det sättet förs texten framåt. Textens stycken är inte markerade med några rubriker, men de inleds med korta, konstateranden i fet stil som får samma funktion som en rubrik och anger temat för varje stycke. Den beskrivande texten har en något uppräknande karaktär, men den har inte enbart en additiv disposition. Inledningen som enbart presenterar några siffror är mycket allmän, medan textens andra stycken mer specifikt beskriver olika frågor som berör Volvos personal. Avsnittets tematiska disposition är därför även specificerande. Textens stycken har genomgående en naturlig följdordning, men det finns inget som binder dem samman med varandra. Textens andra och tredje stycke utgör möjligen undantag från denna allmänna observation. Det andra stycket informerar om det minskade personalbehovet år 1991 och det tredje bygger i viss mån vidare på detta eftersom det innehåller formuleringar som försöker vända personalneddragningarna till något positivt:

¹ En förstorad, första bokstav i ett stycke (Melin, 2000:151).

² En grafiskt markerad text i brödtexten (Melin, 2000: 154).

Kraftfulla åtgärder vidtogs inom Volvokoncernen under 1991 för att sänka kostnaderna och förbättra produktiviteten. Som en följd därav minskade personalbehovet. Flera företag fick tillgripa omskolning och permittering samt avtalspensionering för äldre anställda. [...] Arbetet med att minska personalstyrkan innebar inte enbart personalneddragningar, utan medförde även möjligheter till utveckling för de anställda. Omfördelning av arbetsuppgifter, högre effektivitetskrav och kortare beslutsvägar var under året en naturlig del av arbetet med att öka kunskap och *kompetens*.

De konstateranden som är markerade med fet stil och inleder varje stycke gör dock att det, till skillnad från ovanstående exempel, inte blir någon naturlig textbindning mellan avsnittets andra stycken.

Ovanstående analys av avsnittets disposition föranleder en närmare undersökning av dess textmönster. Texten i inledningen till Volvos personalavsnitt år 1991 är mycket komprimerad och i den ingående ingressen sammanfattas avsnittet i några få meningar som inte har någon textbindning sinsemellan. I en fördjupad analys av inledningen kan följande drag identifieras:

Drag 1: Sammanfattning av hur personalpolitiken påverkas av den rådande situationen.

Drag 2: Uppgifter om antalet anställda och omkostnaderna för deras löner.

De stycken som följer efter inledningen och som brödtexten är indelad i är, som tidigare nämnt, markerade med nyckelord som anger det aktuella temat för stycket. De fyller således bestämda funktioner och kan därmed också sägas utgöra större drag i textavsnittet. Ett drag blir med andra ord synonymt med ett stycke i följande analys:

Drag 1: Beskrivning av det minskade personalbehovet och dess konsekvenser. Utförda åtgärder för att minska företagets kostnader.

Drag 2: Presentation av olika projekt som involverar företagets anställda och som gynnar dess utveckling. Dessa motiveras utifrån en samsyn med fackliga organisationer.

Drag 3: Beskrivning av de åtgärder som vidtagits för att förbättra den fysiska arbetsmiljön och hur dessa givit ett positivt resultat.

Drag 4: Förklaring av vad den nya lagstiftningen om ökat arbetsgivaransvar innebär för företaget, både ur en personalorienterad och ur en ekonomisk synvinkel.

Drag 5: Ekonomisk redovisning av företagets resultatbonussystem.

Av ovanstående att döma redovisar personalavsnittet inte bara uppgifter som kan relateras till företagets ekonomi, det tar även upp frågor som berör företagets personal.

Tillsammans med innehållet presenteras ett fotografi med tillhörande bildtext som förklarar hur man kan mäta förbränningsfenomen med hjälp av ett avancerat instrument. Bilden kan, om den visar en av Volvos anställda i arbete, anknytas till avsnittet om personal och på det sättet betraktas som en förankring, men bildtexten är malplacerad i sammanhanget och eftersom den tillför helt ny information utöver brödtexten får den benämnas som ett relä. Avsnittet avslutas med ett flertal tabeller som redovisar antalet anställda i företaget och deras löner. Dessa påminner dock i utförandet om de tabeller som, i tidigare årsredovisningar, utgjorde hela det kompletterande personalavsnittet i de ekonomiska redovisningarna. Eftersom tabellerna i årsredovisningen från 1991 utgör en egen del av avsnittet är de inte att betrakta som någon paratext.

3.2. 1995

År 1995 har avsnittet om personal blivit en fristående text bland de övriga kompletterande avsnitten i Volvos årsredovisning. Detta består nu nästan helt och hållet av en löpande text. Avsnittets rubrik "målstyrning" är ett återkommande nyckelord i texten och den har placerats på en egen sida, bredvid brödtexten. Personalavsnittet är utformat på samma sätt som årsredovisningens andra stora, övergripande delar, vilket också markerar en särskild status. En mening har placerats vid sidan om texten och dess förstörade teckensnitt gör att den liknar ett drop quote³, men den återger inte ett

³ Ett citat som placerats på en väl synlig plats med en förstörad teckenstorlek (Melin, 2000:151).

citat. Den fyller antingen funktionen som en ingress eller sammanfattning.

Textstyckena inleds, precis som 1991, med några sammanfattande ord i fet stil som också anger det aktuella temat för varje stycke. Inledningen påbörjas dock inte på detta sätt och är, till skillnad från tidigare år, mycket lång. Textens två första stycken behandlar olika aspekter av företagets decentraliserade organisation och binds därför naturligt samman med varandra, men de övriga styckena behandlar helt olika saker och deras inledande nyckelord fyller därför en särskild funktion eftersom de markerar bytet av ämne. Avsnittet är i stort sett uppbyggt på samma sätt som motsvarande text från 1991. Dispositionen är tematisk med både additiva och specificerande inslag. Inledningen ger en allmän beskrivning av Volvos personalpolitik och de efterföljande styckena belyser och fördjupar ytterligare aspekter av ämnesområdet.

Nyckelordet ”målstyrning” får ingen specifik definition i personalavsnittet, utan läsaren får själv skapa sig en föreställning om dess egentliga innebörd. Efter en analys av inledningen och dess efterföljande stycke bör tolkningen av det vara att företagets organisation präglas av olika delmål som sätts upp för både individer och större grupper med anställda. I den långa inledningen återfinns nedanstående drag:

Drag 1: Presentation av företagets filosofi och allmänna värderingar.

Drag 2: Beskrivning av personalarbetet och vilka möjligheter det ger företagets medarbetare.

Drag 3: Fördjupande exempel på personalarbetet som visar hur fördelaktigt det är.

Inledningen följs sedan upp av stycken som mer specifikt beskriver olika aspekter av Volvos personalpolitik. Dessa är, liksom år 1991, markerade med nyckelord, vilket gör att texten får tydliga, övergripande drag:

Drag 1: Beskrivning av företagsledarens ansvar gentemot sina medarbetare.

Drag 2: Presentation av projektet ”Sverige 2000” som företaget är involverat i. Detta skall öka antalet yngre anställda och även tillvarata yrkeskunnig arbetskraft med invandrarbakgrund.

Drag 3: Beskrivning och redovisning av företagets pensionsfond och resultatbonussystem, som är en överenskommelse med de fackliga organisationerna.

Drag 4: Uppgifter om antalet anställda och omkostnaderna för deras löner.

De drag som i personalavsnitten tycks vara återkommande är dels de som beskriver företagsledningens ansvar mot de anställda, dels de som redovisar företagets resultatbonussystem. Värt att notera är det stycke som inte bara i allmänna ordalag informerar om företagets engagemang i olika projekt, utan också ger en ingående beskrivning av syftet med ett särskilt sådant.

Bilderna som visar Volvoanställda i arbete kompletterar texten och deras tillhörande texter ger exempel på både förankring och relä. Två av bildtexterna presenterar information som även nämns i brödtexten och en redovisar uppgifter om det antal anställda som sysselsätts utanför Sverige, vilket inte återfinns någon annanstans i avsnittet. I paratexten ingår det här året även en tabell som visar hur fördelningen av Volvos anställda ser ut mellan företagets olika verksamhetsområden. Denna fungerar som ett relä eftersom den ger läsaren ytterligare information som inte omnämns i brödtexten.

3.3. 2001

I Volvos årsredovisning från 2001 har avsnittet om företagets anställda blivit integrerat bland de avsnitt som beskriver olika aspekter av ”det ansvarsfulla företaget” och det är utformat som årsredovisningens övriga kompletterande avsnitt. Avsnittet saknar det här året en inledning och utgörs av stycken som är markerade med tydliga rubriker. Texten får genom dessa en tematisk disposition och eftersom det första stycket som handlar om ”The Volvo Way” är allmänt beskrivande medan de övriga styckena karaktäriseras av sina speciella inriktningar, rör sig texten framåt genom en specificerande disposition. Innehållet tenderar dock att hålla sig på en och samma

nivå eftersom ämnets olika aspekter sidoordnas i texten och dispositionen blir därför också additiv.

Det första stycket som handlar om ”The Volvo Way” fungerar som tidigare nämnt som en allmän introduktion till resten av texten och vid en analys av styckets textmönster kan följande drag iakttas:

Drag 1: Presentation av begreppet ”The Volvo Way”.

Drag 2: Förklaring av vilket syfte ”The Volvo Way” har i teorin.

Drag 3: Beskrivning av hur ”The Volvo Way” fungerar i praktiken.

Det är tydligt att det här stycket fyller samma funktion som inledningen till personalavsnittet i årsredovisningen från år 1995. Båda dessa stycken beskriver företagets filosofi och värderingar. Textavsnittet präglas i övrigt av de övergripande drag som de olika styckena utgör:

Drag 1: Redogörelse för hur företaget tar tillvara på de anställdas kompetens för att skapa en konkurrenskraftig verksamhet.

Drag 2: Beskrivning av hur företagets anställda har individuella utvecklingsplaner.

Drag 3: Tillkännagivande av hur viktig mångfalden är för företaget och hur denna uppmuntras genom arbetsrotation och en särskild rekryteringsprocess.

Drag 4: Beskrivning av en attitydundersökning som företaget genomför bland sina anställda en gång om året.

Drag 5: Redogörelse för hur viktig hälsa och arbetsmiljö är för företaget.

Drag 6: Beskrivning av hur fackliga representanter eller företagets medarbetare sitter med i styrelsen.

Drag 7: Presentation av företagets globala vinstdelningssystem och andra bonussystem.

Det första och det andra draget påminner om det huvudsakliga budskapet om ”målstyrning” i 1995 års personalavsnitt. I övrigt är företagets arbetsmiljö och bonussystem återkommande drag från tidigare år. Sammanfattningsvis utgår innehållet i personalavsnittet från år 2001 framför allt från personalens intressen.

Bilderna på uppslaget ramar visserligen in texten och kompletterar denna, men de fyller utöver detta ingen funktion eftersom det inte finns några tillhörande bildtexter. Paratexten består också av två diagram som får betraktas som relä till texten eftersom de presenterar ny information i sammanhanget. De redovisar nettoomsättningen och rörelseresultatet per anställd, men de är svåra att läsa av för en lekman, eftersom de inte förklaras av någon kompletterande text.

3.4. Sammanfattning

En allmän reflektion över de personalavsnitt som återfinns i Volvos årsredovisningar är att de blir alltmer personalorienterade över tid. De personalavsnitt som ingår i undersökningen är samtliga tematiskt disponerade med additiva och specificerande inslag och de utmärks av, mer eller mindre utförliga, beskrivningar av Volvos medvetna och säregna personalpolitik.

År 1991 presenterar företaget ett personalavsnitt som till största delen utgår från ett ekonomiskt perspektiv. Det innehåller dock en beskrivning av de åtgärder som vidtagits för att förbättra personalens arbetsmiljö, vilket är en ny infallsvinkel i sammanhanget.

Fyra år senare har personalavsnittet placerats utanför Volvos ekonomiska redovisning och dess innehåll präglas av nyckelordet ”målstyrning”. Företagets uttryckta ambition är att de anställda skall utvecklas både i grupp och som individer. I avsnittet redovisas även ekonomiska uppgifter, men fokus har helt flyttats från dessa till företagets värderingar.

År 2001 har Volvos personalavsnitt införlivats bland de avsnitt som behandlar ”Det ansvarsfulla företaget” och företagets filosofi framhävs nu ytterligare genom det inledande stycket som beskriver ”The Volvo Way”. Volvos framgångsrika koncept förklaras indirekt som ett resultat av att företaget lyssnar till och värdesätter sin personal.

4. Det miljömedvetna företaget Trelleborg

4.1. 1996

Trelleborg är det företag som i undersökningens urval först, år 1996, introducerar ett separat avsnitt om miljön och hur denna påverkas av företagets verksamhet. Detta har fått samma utformning som årsredovisningens andra kompletterande avsnitt. Texten är, liksom Volvos, uppdelad i kortare stycken med tillhörande rubriker och den börjar också med en kortare inledning som ger en allmän översikt. Dispositionen är följaktligen tematisk och specificerande. Den bristande textbindningen mellan de korta styckena gör att texten får en uppräknande karaktär av de frågor som berör Trelleborgs miljöpolitik. Även i det här textavsnittet kan således en additiv disposition noteras.

Inledningen till Trelleborgs avsnitt om den egna miljöpolicyen från år 1996 är kortfattad och allmänt beskrivande och präglas av nedanstående drag:

Drag 1: Konstaterande att företagets verksamhetsområden har olika förutsättningar i miljöarbetet.

Drag 2: Upplysning om att företaget, oavsett verksamhetsområdenas olika förutsättningar, arbetar utifrån de principer som återfinns i koncernens övergripande miljöpolicy.

Miljöavsnittets andra stycken som utgör övergripande drag, behandlar följande teman:

Drag 1: Konstaterande att företagets arbete för att begränsa miljöpåverkan har resulterat i minskade utsläpp som inte utgör någon fara för miljön.

Drag 2: Beskrivning av hur företaget satsar på att efterbehandla utnyttjade naturresurser som sandmagasin och gråbergssupplag.

Drag 3: Utlåtande om företagets framtida möjligheter att producera återvinningsbara produkter.

Drag 4: Klargörande att företagets miljöpolicy tillämpas på den utländska marknaden.

Drag 5: Beskrivning av företagets miljöledningssystem.

Drag 6: Redogörelse för det fortsatta miljöarbetet och hur det syftar till att bli miljöcertifierat.

Analysen av avsnittets textmönster visar tydligt att dispositionen är både additiv och specificerande. Ovanstående drag redovisas utan inbördes ordning och företaget redogör för sitt miljöarbete genom att ge exempel på hur det fungerar i praktiken.

I den vänstra marginalen på uppslaget presenteras företagets ”övergripande miljöpolicy” i punktform och denna paratext fungerar både som en introduktion till brödtexten och en sammanfattning av den. Denna dubbla funktion gör att den både är en förankring och ett relä till texten. Uppslaget pryds också av en stor bild av ett efterbehandlat sandmagasin, vilket den tillhörande bildtexten upplyser om. Även denna paratext utgör en förankring och ett relä eftersom den både kompletterar brödtexten och ger ytterligare information utöver denna.

4.2. 2001

Inledningen till det avsnitt om miljön som återfinns i Trelleborgs årsredovisning från 2001 tjänar som en allmän introduktion till de

övriga textstyckena. De sistnämna markeras av tydliga rubriker som anger olika teman. Texten är på det viset uppdelad och det finns ingen direkt textbindning mellan de ingående styckena. Dispositionen är återigen tematisk med specificerande och additiva inslag.

Miljöavsnittet är med andra ord disponerat på samma sätt som år 1996, men inledningen till det är längre och innehåller flera olika drag:

Drag 1: Redogörelse för hur företagets nyförvärvade industrianläggningar genomgår noggranna miljöundersökningar.

Drag 2: Beskrivning av hur arbetet för en gemensam syn på miljön bedrivs både på koncernnivå och på lokal nivå.

Drag 3: Presentation av de riktlinjer som företagets områdeschefer skall beakta i ledningen av den egna verksamhetens miljöarbete.

Inledningen består av drag som känns igen från motsvarande textstycke i 1996 års miljöavsnitt. Även om dragen är formulerade på olika sätt lyfter de, i båda exemplen, gemensamt fram företagets övergripande miljöpolicy. Hur ingående denna beskrivs beror naturligtvis på textstyckenas längd. De tematiskt indelade styckena som följer efter inledningen består av nedanstående drag:

Drag 1: Presentation av de resultat som företagets miljöledningssystem har arbetat fram. Certifiering av industrins anläggningar.

Drag 2: Redogörelse för företagets rutiner inför och vid en miljörevision.

Drag 3: Sammanfattning av företagets miljöarbete de senaste fyra åren och av de åtgärder som har hög prioritet i dess framtida verksamhet på området.

Drag 4: Tillkännagivande att företaget arbetar för en hållbar utveckling och av den anledningen har formulerat en "Code of Conduct" för sin globala verksamhet.

Drag 5: Uppgifter om företagets separata miljöredovisning.

Det drag som återkommer från tidigare år är det som beskriver företagets miljöledningssystem och dess ambition att certifiera så många av industrins anläggningar som möjligt. I övrigt är de tematiska styckena mycket allmänt beskrivande och de redogör inte i detalj för de åtgärder som företaget sägs ha vidtagit i sitt miljöarbete.

Avsnittets bilder fyller ingen informativ funktion utan kompletterar endast texten. Paratexten består också av en tabell och ett diagram, varav den förstnämnda utgör ett relä eftersom det tillför helt ny information i avsnittet. De uppgifter som kan utläsas i diagrammet omnämns delvis i brödtexten, men de förmedlar också ny information och paratexten får därför anses vara både en förankring och ett relä.

4.3. Sammanfattning

Trelleborg introducerar, som första företag i den här undersökningens urval, ett separat avsnitt som behandlar olika miljöfrågor år 1996. Företagets miljöpolicy beskrivs i mycket allmänna ordalag och även om avsnittet innehåller en redogörelse för de åtgärder som företaget har vidtagit för miljön, beskrivs inte heller dessa särskilt ingående.

Två drag som återkommer i Trelleborgs årsredovisning år 2001 är de som behandlar företagets miljöledningssystem och dess arbete för att miljöcertifiera industrins anläggningar. Miljöavsnittets text från det här året innehåller dock inte lika många konkreta exempel på företagets miljöarbete som 1996 års motsvarighet, men däremot en hänvisning till en separat miljöredovisning.

De miljöavsnitt som ingår i den här undersökningen har båda en tematisk disposition med additiva och specificerande inslag. Dispositionen är dock specificerande på olika nivåer, eftersom avsnittet från år 2001 är ännu mer allmänt beskrivande än det från år 1996.

Det är tydligt att miljöfrågor av olika slag får sitt genomslag i mitten av 1990-talet och Trelleborg framställs i samband med detta som ett miljömedvetet företag som verkar för en hållbar utveckling. Företagets miljöarbete tenderar dock att med tiden beskrivas i alltmer allmänna ordalag, vilket gör det ännu svårare att se hur dess miljöpolicy fungerar i praktiken.

5. Det samhällsmedvetna företaget Hennes och Mauritz

5.1. 1996

Hennes och Mauritz presenterar inget separat avsnitt som relaterar till ”det ansvarsfulla företaget” år 1996, men företagets årsredovisning innehåller ett VD-brev som berör olika aspekter av begreppet. Ett par stycken behandlar företagets syn på miljön och de är markerade med en rubrik som slår fast att denna blir allt viktigare. Det är i det här sammanhanget inte relevant att analysera VD-brevets disposition vidare eftersom texten inte behandlar ett övergripande tema på samma sätt som de andra avsnitten i undersökningen gör. En närmare granskning av innehållet är däremot intressant och vid en analys av styckets textmönster framträder följande drag:

Drag 1: Tillkännagivande att miljö och etik blir allt viktigare för företaget.

Drag 2: Förklaring av hur företaget har möjlighet att påverka dessa områden.

Drag 3: Redogörelse för företagets höga krav inom den egna verksamheten.

Drag 4: Ställningstagande emot barnarbete.

VD-brevet i Hennes och Mauritz årsredovisning innehåller också ett stycke som tar upp frågor som rör företagets personalpolitik och i detta kan nedanstående drag identifieras:

Drag 1: Beskrivning av företagets organisation.

Drag 2: Klargörande av hur viktig företagets filosofi är med tanke på det stora antalet anställda.

Drag 3: Beskrivning av hur företaget tillämpar internrekrytering och satsar på att stimulera sina anställda så att de ges möjligheten att utvecklas.

Drag 4: Redogörelse för hur kostnadsmedvetet företaget arbetar för att kunna bibehålla sin affärsidé om låga priser.

Textmönstret i VD-brevets analyserade stycken synliggör början på en särskild utveckling inom årsredovisningsgenren. VD-brevet berör ämnesområden som fem år senare behandlas i separata avsnitt och då således har fått en stor betydelse inom genren.

5.2. 2001

I Hennes och Mauritz årsredovisning från 2001 återfinns ett avsnitt som är särskilt tillägnat ”det ansvarsfulla företaget”. Textens inledning består av en allmän presentation av företagets affärsidé och denna följs sedan av mindre avsnitt som antingen utgörs av ett enda eller flera stycken. Dessa är markerade med rubriker och behandlar olika teman av det övergripande ämnet. Den tematiska dispositionen återkommer således även här, liksom den specificerande och den additiva. Avsnittet behandlar allt från arbetsmiljön hos Hennes och Mauritz leverantörer till de värderingar som företaget vill förmedla i sin reklam. Texten, som redan är uppdelad i olika stycken med rubriker, har av naturliga skäl en bristande textbindning, men styckenas turordning gör att den inte är sammanhållen överhuvudtaget. Dispositionen är visserligen specificerande, men det sker ingen stegvis fördjupning i det övergripande temat.

En analys av avsnittets textmönster belyser textens disposition ytterligare. Avsnittets inledning kan delas upp i följande drag:

Drag 1: Presentation av företagets affärsidé.

Drag 2: Definition av det kvalitetsbegrepp som ingår i affärsidén; att kunden skall vara nöjd med både produkter och företag.

Efter avsnittets allmänt beskrivande introduktion följer en rad olika drag som blir synonyma med textens olika stycken. Varje drag presenterar ett nytt tema och tillsammans ger de intrycket att Hennes och Mauritz tar ett stort socialt ansvar i samhället:

Drag 1: Beskrivning av ett projekt som företaget driver i syfte att förebygga barnarbete i Bangladesh.

Drag 2: Tillkännagivande att företaget ger sitt stöd åt FN:s Global Compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Drag 3: Redogörelse för det ideal som företaget vill förmedla i sin reklam.

Drag 4: Beskrivning av företagets kvalitets- och säkerhetskontroller av de egna produkterna.

Drag 5: Redovisning och beskrivning av de krav som företagets leverantörer måste leva upp till.

Drag 6: Beskrivning av hur företaget kontrollerar att leverantörerna efterlever ovanstående krav.

Drag 7: Beskrivning av hur inspektionsresultaten hos leverantörerna rapporteras och följs upp.

Drag 8: Beskrivning av ett projekt som företaget startat tillsammans med andra svenska klädkedjor i syfte att förbättra arbetsmiljön inom klädindustrin.

Dispositionen är av ovanstående att döma ganska rörig och styckenas turordning påverkar, som tidigare nämnt, textens sammanhållning på ett negativt sätt.

Det splittrade intrycket förstärks av en textruta som informerar om ”H&M:s policy” och som då tar upp helt andra saker än det som omnämns i brödtexten. Textrutan är således ett relä till denna. Informationen i paratexten skiljer sig dock inte i någon egentlig mening från den i brödtexten eftersom den också framhåller företagets ställningstaganden i olika frågor. Bilderna på uppslaget visar dels ett mindre fotografi av två sömmerskor i en utländsk fabrik, dels ett stort fotografi på ett litet barn. Det sistnämnda verkar höra samman med textrutan som beskriver de värderingar som Hennes och Mauritz anser bör prägla designen av barnkläder. Bilderna kompletterar texterna och kan på så vis sägas vara en sorts förankring, men de hade fått en större betydelse i sammanhanget om de hade presenterats med tillhörande bildtexter.

Hennes och Mauritz årsredovisning innehåller det här året även ett avsnitt som tar upp företagets personalpolitik. Det har en likadan utformning som det om ”det ansvarsfulla företaget” och är disponerat på samma sätt. Personalavsnittets olika stycken har dock, till skillnad från det som just beskrivits, en logisk följdordning, vilket förstärker intrycket av en specificerande disposition. Den omskrivna ”H&M-andan” utgör dessutom en röd tråd genom texten och håller den samman:

En viktig utmaning i samband med H&M:s expansion och det stora antalet nyanställningar är att behålla och förmedla den speciella H&M-andan ut i hela organisationen. [...] H&M-andan bygger på sunt förnuft, egna initiativ, tron på den egna individen, rak kommunikation, kostnadsmedvetenhet, laganda, högt tempo och ständiga förbättringar. Allt med fokus på kunden. [...] Inom H&M tillämpar vi i första hand internrekrytering. Den rekrytering som sker externt gäller i huvudsak säljpersonal till våra butiker. Dessa utgör senare en god rekryteringsbas för ansvarstjänster både till butik och till andra funktioner inom företaget. På så vis säkras H&M-andans spridning i organisationen, samtidigt som våra medarbetare ges möjligheter att utvecklas på ett kontinuerligt sätt. [...] Den största kunskapsinhämtningen sker genom ett aktivt lärande i vardagen och all utbildning sker i H&M:s egen regi.

Citatet visar hur företagets filosofi omnämns på olika ställen i texten vid ett flertal tillfällen. En analys av textmönstret i inledningen och de tematiska styckena ger ytterligare belägg för denna observation. Inledningen innehåller följande drag:

Drag 1: Definition av företagets affärsidé, vilken samtliga i personalen sägs bidra till.

Drag 2: Beskrivning av företagets expansion och hur de anställda bidragit till att genomföra den.

Drag 3: Förklaring av hur viktigt det är att bibehålla företagets filosofi i den expanderande verksamheten.

De tematiska styckena i texten tar upp olika frågor som berör Hennes och Mauritz personal och de fungerar också som en fördjupning av den allmänna inledningen:

Drag 1: Beskrivning av företagets filosofi, den s.k. ”H&M-andan” och hur denna tar sig uttryck i den praktiska verksamheten.

Drag 2: Beskrivning av hur företaget rekryterar personal till sina olika tjänster. Internrekrytering tillämpas i första hand eftersom det är viktigt att bevara företagets filosofi i hela organisationen.

Drag 3: Beskrivning av hur företaget arbetar med att kompetensutveckla sin personal.

Drag 4: Upplysningar om företagets organisation.

Avsnittets budskap tycks vara att företagets expansion bidragit till en positiv mångfald i personalen som är möjlig tack vare företagets filosofi.

De bilder som hör till texten visar människor med mycket olika utseenden, vilket också förmedlar ett intryck av en personal som präglas av mångfald. Eftersom de kompletterar textens innehåll utgör de en slags förankring, men de presenteras inte med några bildtexter.

Hennes och Mauritz årsredovisning från år 2001 innehåller slutligen också ett avsnitt som är tillägnat företagets miljöpolitik. Detta har en likadan utformning som de andra avsnitten i företagets årsredovisning från det här året. Ett undantag är den sammanfattning av företagets övergripande miljömål som återfinns i punktform i avsnittets inledning. Den ger dock, liksom de andra texternas

inledningar, en allmän överblick som sedan fördjupas i de andra, tematiskt indelade styckena.

Textmönstret i avsnittets inledning karaktäriseras av nedanstående drag:

Drag 1: Tillkännagivande att företaget tar frågor som rör miljön på stort allvar och att det sedan flera år arbetar för en ökad miljömedvetenhet.

Drag 2: Beskrivning av de åtgärder som företaget vidtagit i sitt arbete för miljön.

Drag 3: Sammanfattning av företagets övergripande miljömål.

De övergripande drag som textens andra stycken tar upp utmärks av olika teman:

Drag 1: Redovisning av hur miljöarbetet integreras i företagets dagliga verksamhet och hur detta belönats med en hög placering i Dow Jones index över företag som bidrar till en hållbar utveckling.

Drag 2: Redogörelse för hur företaget vänder sig mot användning av skadliga kemikalier och hur det tillsammans med andra företag arbetar för att dessa skall förbjudas.

Drag 3: Beskrivning av hur företaget samarbetar med sina leverantörer för att begränsa användningen av skadliga kemikalier.

Företagets miljöpolitik beskrivs i jämförelse med VD-brevet från år 1996 relativt ingående, men avsnittet innehåller inget konkret exempel på hur företaget engagerar sig i arbetet för en bättre miljö.

Avsnittets paratext består av en textruta som i stort sett innehåller samma information som brödtexten och den fungerar därför som en förankring till denna. På den bild som hör till avsnittet tittar en kvinna fram genom ett grenverk och vatten skymtar i bakgrunden. Även om bilden estetiskt anspelar på miljön, är det svårt att dra en parallell mellan den och textens innehåll, varför den varken kan betraktas som en förankring eller ett relä.

5.3. Sammanfattning

Frågor som berör olika aspekter av ”Det ansvarsfulla företaget” tas upp i det VD-brev som Hennes och Mauritz presenterar i sin årsredovisning år 1996. Miljön omnämns i allmänna ordalag som mycket viktig för företaget och i samband med ett ställningstagande mot barnarbete framhålles också företagens sociala ansvar. I ett annat stycke beskrivs Hennes och Mauritz personalpolitik, framför allt utifrån företagens filosofi och värderingar.

I årsredovisningen från år 2001 behandlas ovanstående ämnesområden i tre separata avsnitt. Hennes och Mauritz sociala ansvar konkretiseras nu med beskrivningar av hur företaget aktivt arbetar för att bidra till en positiv samhällsutveckling. Kunden skall inte bara vara nöjd med Hennes och Mauritz produkter utan även med företaget som helhet. I avsnittet som tillägnas företagens miljöpolitik saknas konkreta exempel på hur företaget arbetar för miljön, men det innehåller mer ingående beskrivningar av företagens engagemang i olika miljöfrågor, i jämförelse med VD-brevet från år 1996. En analys av personalavsnittets textmönster visar hur den speciella företagsfilosofin betonas och sägs hålla de anställda samman och ge dem möjlighet att utvecklas inom företaget.

VD-brevet från år 1996 tar således upp ämnen som utvecklas i separata avsnitt i årsredovisningen från år 2001. Hennes och Mauritz utmärker sig då som ett samhällsmedvetet företag och utvecklingen tyder på att ”Det ansvarsfulla företaget” har blivit en etablerad subgenre inom årsredovisningsgenren.

6. Diskussion och slutsatser

6.1. Årsredovisningsgenrens expansion och utveckling

Undersökningen visar att de obligatoriska textavsnitt som enligt lag måste redovisas i en årsredovisning visserligen ökar i omfattning, men att de inte tar upp en lika stor andel sidor som de kompletterande textavsnitten gör under större delen av undersökningsperioden. År 1981 är det dock de obligatoriska avsnitten som utgör den största delen av de tre undersökta årsredovisningarna, även om Trelleborgs och Volvos är förhållandevis moderna och både innehåller varsitt VD-brev och avsnitt som beskriver de olika verksamhetsområdena. Hennes och Mauritz årsredovisningar genomgår den största förändringen under den aktuella tidsperioden, men samtliga företag är goda exempel på genrens expansion och förändring.

År 1991 är Hennes och Mauritz årsredovisning mycket utförlig och till skillnad från 1981, när företaget enbart lade fram en ekonomisk redovisning, presenterar det nu både ett VD-brev och en s.k. koncernöversikt. Att samtliga företag som ingår i studien presenterar

ett VD-brev det här året indikerar att detta avsnitt nu har etablerats inom genren. En granskning av materialet från de andra åren som också ingår i undersökningen visar att VD-brevet är det av de kompletterande avsnitten som alltid återkommer i årsredovisningarna och att det därför torde vara ett särskilt viktigt inslag för företagens olika intressenter.

VD-brevet slår fast företagets intentioner och verkar på det sättet konstituerande i företagets politik. Det utgör en särskilt auktoritär del av årsredovisningen eftersom det är signerat av företagets VD och denne framstår som textens avsändare (Ohlsson & Tengblad I: Johansson, Jönsson & Solli 2006:360f). De många studier som gjorts av detta kompletterande textavsnitt visar inte minst hur det har blivit ett bestående inslag i årsredovisningarna och hur det numera utgör en egen subgenre till årsredovisningsgenren.

De koncernöversikter och avsnitt om olika affärsområden som också presenteras i årsredovisningarna från 1991 tyder på att företagen vänder sig till en större publik som inte enbart är intresserade av ekonomiska resultat. Företagens utveckling beskrivs således också i den kompletterande, löpande texten som förser läsaren med en information som är mer lättillgänglig än de ekonomiska uträkningarna och som dessutom ger en helhetsbild av det aktuella företaget.

Eftersom Hennes och Mauritz har ett enda, huvudsakligt verksamhetsområde innehåller företagets årsredovisningar av naturliga skäl inget avsnitt om flera olika sådana, men fr.o.m. år 1991 återger företaget en beskrivning av koncernen och det är ett inslag som består under den resterande undersökningsperioden, även om rubriken till detta ändras med åren. År 1991 har både Trelleborg och Volvo ett avsnitt som redogör för de olika affärsområdenas verksamhet och det är också ett frekvent återkommande inslag i dessa båda företags årsredovisningar. Av den första delundersökningen kan slutsatsen dras att de beskrivande avsnitten om företagets verksamhet och utveckling alltid återkommer, även om utförandet av dem varierar något från år till år och kallas olika saker i årsredovisningarna.

Volvo presenterar varje år de mest omfattande årsredovisningarna och påfallande ofta kan en trend först iakttas här för att sedan tas upp i de andra företagens redovisningar. Ett exempel på denna företeelse är de avsnitt som förtydligar den ekonomiska redovisningens uträkningar och resultat. År 1995 redogör Volvo för hur företagets aktie och kapitalstruktur har utvecklats under det gångna året i en löpande text som kompletterar den information som återfinns i de

obligatoriska avsnitten och år 2001 har även de andra företagens årsredovisningar kompletterats av olika avsnitt som beskriver den finansiella verksamheten.

Ett annat exempel på ett kompletterande textavsnitt i undersökningsmaterialet som först introduceras i Volvos årsredovisning från år 1991 är det som behandlar företagets personalpolitik. År 1995 är det enbart Volvo som fortfarande presenterar ett sådant avsnitt, men år 2001 gör även Hennes och Mauritz och Trelleborg det. Företagens personal har visserligen omnämnts tidigare i de obligatoriska textavsnitten, men då har enbart omkostnaderna för denna redovisats i tabeller och punktform och företagen har då uppenbarligen vänt sig till sina aktieägare.

6.2. Det personalmedvetna företaget Volvo

Avsnittet i Volvos årsredovisning från 1991 som informerar om olika personalfrågor redogör visserligen för de omkostnader som berör de anställda och företagets båda VD-brev från samma år vänder sig till direkt till aktieägarna, vilket ger intrycket att hela årsredovisningen är avsedd för dem. Innehållet i avsnittet som handlar om personalen tyder dock på en utveckling av årsredovisningsgenren. Här omtalas det ökade arbetsgivaransvaret som genom lagstiftning kommer att träda i kraft i januari 1992 och företaget påpekar också att sjukfrånvaron blivit lägre och arbetsskadorna färre, vilket antyder att det inte enbart är aktieägarna som läser årsredovisningen. Det intrycket stärks av att Volvo dessutom motiverar personalpolitiken utifrån åsikter som sägs delas av de fackliga organisationerna. Avsnittets utformning som är likadan som årsredovisningens andra kompletterande avsnitt visar också att det har genomgått en förändring. Aktieägarna kan naturligtvis, av andra än ekonomiska skäl, intressera sig för hur företaget sköts, men av ovanstående att döma står det ändå klart att årsredovisningarna vänder sig till en bredare publik än tidigare.

I Volvos årsredovisning från 1995 har fokus helt flyttats från ekonomin till företagets arbetssätt och personalens kompetens. I samband med företagets resultatutveckling nämns ett bonussystem som Volvo och de fackliga organisationerna har kommit överens om

och i ett annat stycke beskriver företaget ett projekt som startats upp för att hjälpa ungdomar och invandrare ut på arbetsmarknaden. I det sistnämnda exemplet anas en vilja att framstå som ett ansvarsfullt företag och flera paralleller kan dras till begreppet ”Det ansvarsfulla företaget” som vid den här tidpunkten också börjar växa fram. Nyckelordet i texten tycks vara ”målstyrning” och även om ordets innebörd bör ligga i linje med aktieägarnas intressen, är det uppenbart att de inte är den enda målgruppen. Personalavsnittets disposition utmärker det som ett av årsredovisningens övergripande, vilket antyder att det har en självklar plats bland de andra stora, kompletterade avsnitten.

I årsredovisningen från 2001 har Volvo valt att införliva avsnittet om de anställda bland de avsnitt som tar upp företagets miljöpolitik och produkthantering. Volvo har valt att låta samtliga av dessa avsnitt ingå under en övergripande titel som lyder ”Volvo i samhället”. Den löpande texten om personalen i det kompletterande avsnittet är helt inriktad på de anställdas välmående och beskriver hur personalens kompetens tas tillvara. Avsnittet framställer också Volvo som ett företag som lyssnar till sin personal och inkluderar denna i olika beslut. Denna typ av personalpolitik motiveras ur ett långsiktigt perspektiv där det är mer eller mindre underförstått att ett företag går med vinst om det tar hand om sin personal.

Avsnittets placering bland de kompletterande avsnitt som behandlar aspekter av ”det ansvarsfulla företaget” aktualiserar återigen diskussionen om årsredovisningarnas tilltänkta publik. De diagram som utgör avsnittets paratext gör det svårt att identifiera vilken denna är, eftersom de är komplicerade att läsa av och saknar en förklarande text. Paratexten skiljer sig här från texten i övrigt och får betraktas som ett tilltal till de ekonomiskt insatta aktieägarna. Att personalavsnittet, genom sina beskrivningar av företagets filosofi och värderingar, mer eller mindre införlivats i ”Det ansvarsfulla företaget” visar dock att det framför allt riktar sig till andra intressenter.

6.3. Det samhällsmedvetna företaget Hennes och Mauritz

I det textmaterial som genomgått en djupare analys ingår även Hennes och Mauritz årsredovisningstexter om företagets anställda. Det är, som tidigare nämnt, inte förrän år 2001 som företaget presenterar sin personalpolitik i ett separat avsnitt, men i 1996 års VD-brev återfinns en utförlig beskrivning av ämnesområdet.

Gemensamt för de båda analyserade texterna är att de utgår från den betydelse som personalen har för företaget och hur viktigt bibehållandet av företagets filosofi är för att organisationen skall fungera. VD-brevet beskriver visserligen Hennes och Mauritz kostnadsmedvetna affärsstrategi, men i övrigt nämns inga uppgifter som har med företagets ekonomi att göra. Hennes och Mauritz tycks de här åren således utgå ifrån att årsredovisningarna läses av fler än företagets aktieägare.

Personalavsnittet i årsredovisningen från år 2001 är för övrigt placerat i anslutning till de avsnitt som berör aspekter av "det ansvarsfulla företaget", vilket troligen är ett medvetet val eftersom trenden bland de undersökta företagen tycks vara att, i slutet av undersökningsperioden, integrera frågor som rör personalen med övergripande principer och värderingar om etik. De bilder som presenteras tillsammans med personalavsnittets text år 2001 stödjer denna teori eftersom de förmedlar den mångfald som sägs präglade Hennes och Mauritz personal.

Det kan dras många paralleller till begreppet "det ansvarsfulla företaget" i Hennes och Mauritz årsredovisning från år 2001. Företagets värderingar om etik redovisas i ett avsnitt som omfattar flera olika aspekter av ämnet. Textens uppdelning i olika stycken som specificerar företagets verksamhet inom olika etiska ansvarsområden är dock något rörig. Inledningen är visserligen allmänt beskrivande, men det sker ingen stegvis fördjupning i den turordning som de tematiska styckena presenteras i och textens olika ämnen blandas på ett ologiskt sätt. Avsnittets omfattning tyder dock på att årsredovisningsgenren expanderat avsevärt i slutet av undersökningsperioden, vilket den kvantitativa undersökningen också bekräftar. Utvecklingen av begreppet "det ansvarsfulla företaget" börjar i Hennes och Mauritz fall i mitten av 1990-talet när VD-brevet bl. a. uttrycker ett starkt ställningstagande mot barnarbete.

Hennes och Mauritz redogör också för sin miljöpolitik i årsredovisningen från 2001. Ämnet berörs mycket ytligt i VD-brevet från 1996, men fem år senare utvecklas det i ett separat, kompletterande avsnitt. I inledningen förklarar företaget hur det arbetar för en ökad medvetenhet om miljön och presenterar sedan vilka mål det har med arbetet. De tematiska stycken som följer specificerar vilka åtgärder Hennes och Mauritz har vidtagit i sitt arbete för miljön. Bilden som presenteras tillsammans med texten samspelar inte med avsnittets innehåll och det är tveksamt om den fungerar i den aktuella kontexten. Hennes och Mauritz

årsredovisningar består fr.o.m. år 1991 av en mängd bilder som tar upp den största delen av deras utrymme. Avsikten med detta torde vara att förmedla en bild av ett modemedvetet företag, men det kan i förlängningen diskuteras om det påverkar intrycket av Hennes och Mauritz som ett seriöst företag. Omfattningen av de avsnitt som behandlar olika aspekter av "Det ansvarsfulla företaget" gör dock att företagets samhällsmedvetna framtoning består.

6.4. Det miljömedvetna företaget Trelleborg

Miljön är ett återkommande tema i Trelleborgs årsredovisningar och företaget är det första i urvalet som presenterar ett omfattande avsnitt om ämnet år 1996. Värt att notera är att företaget fem år senare redovisar ett, till storleken, mindre avsnitt som behandlar färre aspekter av ämnet, men det beror förmodligen på att företaget då istället har valt att publicera en separat miljöredovisning.

Trelleborg hävdar både 1996 och 2001 att miljöarbetet bedrivs utifrån mycket högt ställda krav på företagets olika verksamhetsområden, oavsett vilka förutsättningar dessa har för att uppfylla kraven. År 1996 ger företaget förhållandevis konkreta exempel på hur det arbetar för miljön, medan motsvarande textavsnitt år 2001 är mer allmänt beskrivande. Strategin att inte specificera exakt vilka åtgärder som vidtagits i arbetet för miljön är inte endast utmärkande för Trelleborg utan den känns även igen i motsvarande textavsnitt i Hennes och Mauritz årsredovisningar.

Ohlsson och Tengblad (2004:8f) noterar i sin lexikala undersökning att ordet "miljö" förekommer särskilt ofta i de VD-brev som de har undersökt från år 1991. De nämner Miljöpartiets inträde i den svenska riksdagen i slutet av 1980-talet och den växande miljö rörelsen som tänkbara förklaringar till att ordet då används så frekvent. Undersökningen visar att förekomsten av ordet är vanlig även år 2001, vilket också verifierar mina resultat att miljöavsnitten då har blivit etablerade subgenrer till årsredovisningsgenren.

De analyserade miljöavsnitten tycks, av ovanstående resonemang att döma, båda vända sig till andra intressenter än Trelleborgs aktieägare och årsredovisningsgenren breddas alltså på så vis ytterligare.

6.5. "Det ansvarsfulla företaget"

Beträffande innehållet i de avsnitt som behandlar olika aspekter av begreppet ”det ansvarsfulla företaget” kan några generella karaktärsdrag iakttas. Den kvantitativa undersökningen och urvalet för textanalysen visar att begreppet har sitt genomslag i mitten av 1990-talet och att det med tiden kommer att omfatta allt fler ämnesområden. År 2001 presenterar samtliga av de företag som ingår i undersökningen kompletterande avsnitt som kan relateras till ”det ansvarsfulla företaget”. En förklaring till att dessa avsnitt har fått ett sådant stort utrymme just det året kan vara att flera inflytelserika organisationer vid den tiden presenterade riktlinjer för hur multinationella företag bör bedriva sin verksamhet för att ta ett ökat socialt ansvar i samhället. Bland dessa kan FN:s ”Global Compact” nämnas som också tas upp i undersökningsmaterialet. (Ohlsson & Tengblad 2004:2.)

Analysen av textmaterialet visar vilken betydelse de officiellt formulerade riktlinjerna har för ”det ansvarsfulla företaget”. Ett exempel är det gemensamma drag i Trelleborgs textavsnitt om miljön där företagets uttalade ambition är att få verksamheten miljöcertifierad av en utomstående, tredje part. Observationen att begreppet ”Det ansvarsfulla företaget” framför allt slår igenom i årsredovisningarna från år 2001 bekräftas av tidigare forskningsresultat på området (Ohlsson & Tengblad I: Johansson, Jönsson & Solli 2006:364f, 373).

Ett återkommande drag i årsredovisningarnas textmönster är beskrivningarna av de olika projekt som företagen driver för att ta ett större, samhälligt ansvar. Hennes och Mauritz redogör t ex för ett utbildningsprojekt i Bangladesh som skall motverka barnarbete och Volvo presenterar projektet ”Sverige 2000” som skall hjälpa fler ungdomar och invandrare att komma ut i arbetslivet. Det sistnämnda beskrivs i personalavsnittet i Volvos årsredovisning från 1995 och analysen av textmönstret visar att avsnitten som behandlar företagens anställda i allt högre utsträckning integreras med andra aspekter av ”Det ansvarsfulla företaget”. Årsredovisningarna presenterar inte längre enbart ett ekonomiskt perspektiv på de frågor som rör personalen, vilket de tenderar att göra i början av undersökningsperioden.

Utmärkande för årsredovisningstexterna är att samtliga, utan undantag, har en övergripande, tematisk disposition och att styckenas innehåll är specifikt och additivt disponerat. De analyserade avsnitten innehåller vanligen en allmänt övergripande inledning som sedan

följs av tydligt markerade stycken som anger teman och fördjupar det aktuella ämnet. Texterna har dessutom en uppräknande karaktär där ämnets olika teman sidoordnas. Även om dispositionen är specificerande och de tematiska styckena fördjupar inledningen, är texterna överlag mycket allmänt beskrivande. Företagen redogör framför allt för sina värderingar och ambitioner, men beskriver inte i egentlig mening hur de skall gå tillväga för att ta ett större socialt ansvar.

7. Sammanfattning

Den här studien syftar till att lyfta fram årsredovisningar som en genre och visa hur denna har expanderat och utvecklats under åren 1981-2001. Undersökningsmaterialet består av årsredovisningar från de svenska storföretagen Hennes och Mauritz, Trelleborg och Volvo. Uppsatsen innehåller en kvantitativ undersökning av vilka textavsnitt som tillkommit under perioden och en djupare analys av dispositionen och textmönstret i de texter som behandlar olika aspekter av begreppet "Det ansvarsfulla företaget".

Undersökningen visar att årsredovisningarna med tiden blir mer omfattande och att det är de kompletterande textavsnitten som tar upp den största delen av det totala antalet sidor, även om de obligatoriska

avsnitten, som årsredovisningen enligt lag måste innehålla, också ökar i omfattning.

Urvalet för textanalysen och den kvantitativa undersökningen visar att begreppet ”Det ansvarsfulla företaget” får sitt genomslag i mitten av 1990-talet och att det med tiden kommer att omfatta allt fler ämnesområden. År 2001 presenterar samtliga av de företag som ingår i undersökningen kompletterande avsnitt som kan relateras till detta begrepp, vilket kan bero på att flera inflytelserika organisationer vid den här tiden drar upp riktlinjer för hur globala företag bör bedriva sin verksamhet för att ta ett ökat socialt ansvar i samhället.

Beskrivningarna av hur företagen engagerar sig i humanitära och miljörelaterade frågor är ett återkommande drag i årsredovisningarnas textmönster och de visar att företagen försöker möta omvärldens krav på att de skall ta ett större samhälligt ansvar. Det är inte längre bara företagens produkter som bedöms, utan företagets värderingar och policy i olika frågor. Det är tydligt att årsredovisningarna har fått en bredare publik genom åren och att deras texter inte längre bara tilltalar företagens aktieägare.

I slutet av undersökningsperioden införlivas även företagens personalpolitik i ”Det ansvarsfulla företaget” intresseområden och begreppet får därigenom en vidare innebörd. Årsredovisningarna presenterar inte längre enbart ett ekonomiskt perspektiv på de frågor som rör personalen, utan uttrycker en ambition att se till varje anställds individuella behov och utveckling.

Utmärkande för årsredovisningstexterna är att samtliga, utan undantag, har en övergripande, tematisk disposition och att styckenas innehåll är specifikt och additivt disponerat. Texterna är dock överlag mycket allmänt beskrivande. Företagen redogör framför allt för sina värderingar och ambitioner, men beskriver inte i egentlig mening hur de skall gå tillväga för att ta ett större socialt ansvar.

Analysen av textmönstret i årsredovisningarna från mitten av 1990-talet synliggör början på en utveckling av ”Det ansvarsfulla företaget” som en subgenre. I slutet av undersökningsperioden har denna etablerats inom årsredovisningsgenren och företagen är måna om att uttrycka sina föredömliga värderingar som, rätt formulerade, kan bli lika vinstgivande som deras produkter.

8. Litteraturförteckning

Fitzgerald, Brigid & Lynne Young 2006. *The Power of Language. How discourse influences society*. London: Equinox Publishing Ltd.

Hellspång, Lennart & Per Ledin 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Ledin, Per 2001. *Genrebegreppet*. Lund: Studentlitteratur.

- Leijon, Svante 2006. Corporate Social Responsibility – ett stort område med öar av förtroende I: Johansson, Inga-Lill, Sten Jönsson & Rolf Solli (red.), *Värdet av förtroende*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, Lars 2000. *Språk som syns. Om den grafiska formens samspel med verbalt språk*. Uppsala: Hallgren och Fallgren, Uppsala Publishing House.
- Ohlsson, Claes & Stefan Tengblad 2004. *Corporate Social Responsibility: The Problem of Securing External Legitimacy in a Globalized World*. Göteborg.
- Ohlsson, Claes & Stefan Tengblad 2006. När VD har ordet – om förtroendeskapande kommunikation och att vara en etisk företagsledare I: Johansson, Inga-Lill, Sten Jönsson & Rolf Solli (red.), *Värdet av förtroende*. Lund: Studentlitteratur.
- Rahm, Henrik 2004. Att märkas i mediabruset – hybridformer och genrer i reklamdiskurs I: Holmberg, Claes-Göran & Jan Svensson (red.), *Mediekulturer. Hybrider och förvandlingar*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Årsredovisningslag, SFS 1995:1554.

<http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19951554.HTM>.

Hämtad 2007-04-27.

Bilaga 1

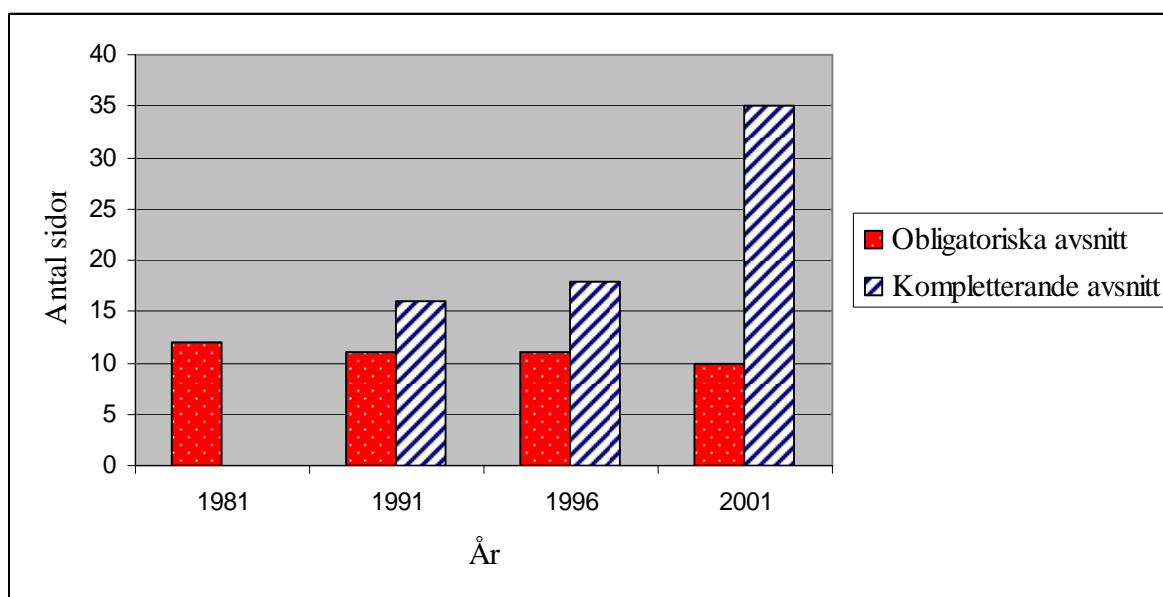

Diagram 2: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s årsredovisningar.

Tabell 2: Fördelningen av antalet sidor i H & M:s årsredovisningar.

	1981	1991	1996	2001
Obligatoriska avsnitt	12 s	11 s	11 s	10 s
Kompletterande avsnitt		16 s	18 s	35 s
Totalt antal sidor	12 s	27 s	29 s	45 s

Tabell 3: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i H & M:s årsredovisningar.

	1981	1991	1996	2001
VD-brev		1 s	2 s	2 s
Koncernöversikt		8 s	8 s	
Personal				2 s
CSR				4 s
Övrig information		5 s	7 s	26 s

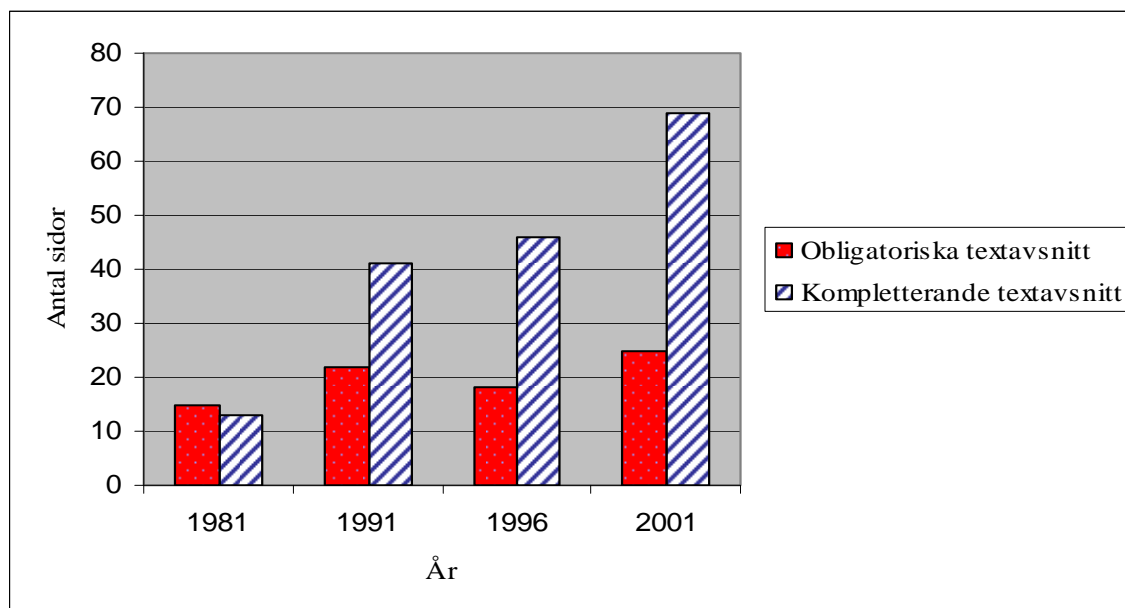

Diagram 3: Fördelningen av antalet sidor i Trelleborgs årsredovisningar.

Tabell 4: Fördelningen av antalet sidor i Trelleborgs årsredovisningar.

	1981	1991	1996	2001
Obligatoriska avsnitt	15 s	22 s	18 s	25 s
Kompletterande avsnitt	9 s	41 s	46 s	69 s
Totalt antal sidor	24 s	63 s	64 s	94 s

Tabell 5: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i Trelleborgs årsredovisningar.

	1981	1991	1996	2001
VD-brev	2 s	2 s	2 s	4 s
Koncernöversikt			2 s	
Verksamhetsområden	4 s	21 s	22 s	18 s
Metallmarknaden		3 s	3 s	
Trelleborgaktien				2 s
Personal				2 s
CSR			5 s	2 s
Polymera material	2 s			2 s
Övrig information	1 s	5 s	6 s	20 s

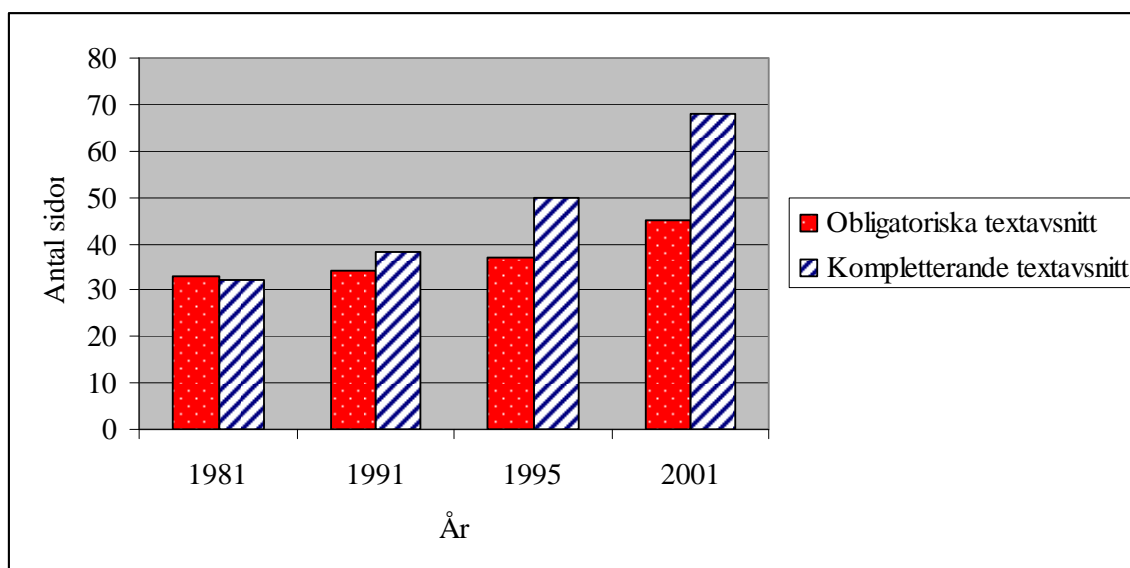

Diagram 4: Fördelningen av antalet sidor i Volvos årsredovisningar.

Tabell 6: Fördelningen av antalet sidor i Volvos årsredovisningar.

	1981	1991	1995	2001
Obligatoriska avsnitt	33 s	34 s	37 s	45 s
Kompletterande avsnitt	32 s	38 s	50 s	68 s
Totalt antal sidor	65 s	72 s	87 s	113 s

Tabell 7: Fördelningen av antalet sidor i de kompletterande textavsnitten i Volvos årsredovisningar.

	1981	1991	1995	2001
VD-brev	2 s	2 s	3 s	2 s
Koncernöversikt	7 s	6 s		
Verksamhetsområden	17 s	23 s	30 s	18 s
Historik och varumärke	1 s	1/2 s	1 s	1/2 s
Volvoaktien			2 s	2 s
Personal		3 s	3 s	2 s
CSR				5 s
Övrig information		2 s	9 s	26 s